

دانشگاه گیلان، دانشکده منابع طبیعی گیلان

نشریه حفاظت و بهره‌برداری از منابع طبیعی

جلد اول، شماره سوم، ۱۳۹۱

<http://ejang.gau.ac.ir>

بررسی و رتبه‌بندی عوامل مؤثر بر تخریب مراتع استان گلستان

*محمدرضا شهرکی^۱ و حسین بارانی^۲

^۱دانش‌آموخته کارشناسی ارشد مرتعداری دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان،

^۲دانشیار گروه مرتعداری، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان

تاریخ دریافت: ۹۱/۳/۱۶؛ تاریخ پذیرش: ۹۱/۱۰/۶

چکیده

عرصه‌های منابع طبیعی به ویژه مراتع، بستر توسعه پایدار محیط‌زیست و پدیده‌های اکولوژیکی محسوب می‌شود، نقش تأثیرگذاری در زندگی دامداران به خصوص تغذیه دام آن‌ها دارند. عدم توجه بهره‌برداران به قوانین و مقررات بهره‌برداری از مراتع از یک طرف و کمبود کارشناس و محافظ از طرف دیگر، تخریب مراتع را در پی داشته است. بنابراین در همین راستا به منظور بررسی و اولویت‌بندی عوامل مؤثر بر تخریب مراتع استان گلستان، دیدگاه مبتنی بر تجربه کارشناسان منابع طبیعی، در نظر گرفته شد. برای جمع‌آوری اطلاعات در زمینه موضوعی تحقیق از ابزار پرسشنامه به همراه مصاحبه استفاده گردید. روایی پرسشنامه با استفاده از نظرات متخصصان و پایایی آن بر اساس ضریب آلفای کرونباخ (۰/۸۵۹) به دست آمد. در مجموع، ۶۰ پرسشنامه به طور تصادفی از کارشناسان سطح استان تکمیل شده و پاسخ‌ها پس از استخراج و دسته‌بندی در محیط Excel، به کمک نرم‌افزار SPSS مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. پاسخ‌های ارائه شده برای هر فاکتور را به صورت ضریب تغییرات بیان شده است و با توجه به آن اولویت‌بندی صورت گرفته است. نتایج به دست آمده حاکی از آن است که نسبت‌های داده شده از جانب کارشناسان متفاوت بوده و بنابراین اولویت‌های ارائه شده نیز یکسان نیست. در برخی موارد نیز رتبه‌های تعیین شده در هر دو مرتع قشلاقی و بیلاقی از جانب کارشناسان یکسان در نظر گرفته شده است. در مجموع عوامل معیشتی و عوامل مدیریتی

*مسئول مکاتبه: m.rshahraki@yahoo.com

به ترتیب با میانگین ۴/۱۴ و ۳/۸۴ در مراتع قشلاقی و ییلاقی از نگاه کارشناسان عوامل مؤثرتری در کاهش و یا افزایش تخریب مراتع نسبت به سایر موارد دانسته شده‌اند. در مقابل عوامل طبیعی هم در مراتع قشلاقی و هم در مراتع ییلاقی به‌عنوان کمترین عامل تأثیرگذار معرفی شده است.

واژه‌های کلیدی: تخریب مرتع، اولویت‌بندی، کارشناسان منابع طبیعی، استان گلستان.

مقدمه

منابع طبیعی به‌عنوان بستر اصلی موجودات زنده به ویژه انسان از اهمیت بسیار بالایی برخوردار می‌باشد تا آن جا که آن را از بزرگترین نعمت‌های خدادادی و از با ارزش‌ترین ثروت‌های ملی یک کشور به شمار می‌آورند. مراتع نیز به عنوان بخشی از منابع ملی، بهره‌برداری صحیح توأم با عملیات اصلاح و احیاء آن‌ها می‌تواند نقش اساسی در جهت حفظ آب و خاک و تأمین نیازمندی‌های کشور در زمینه فراورده‌های پروتئینی داشته و پوشش‌های گیاهی مرتع ارائه‌کننده خدماتی است که هر یک از آن‌ها ارزشی به مراتب بیشتر از علوفه را دارند و برخی از آنها برای زندگی انسان‌ها حیاتی است (کاردرگر، ۲۰۰۹). بنابراین تخریب و از بین بردن این منابع موجب بروز حوادث ناگواری خواهد شده که در زندگی نسل‌های آینده هم تأثیرگذار است.

با این وجود مراتع ایران از زمان‌های بسیار دور یعنی از حدود پنج هزار سال پیش (اسماعیلی وردنجانی، ۲۰۰۳) مورد توجه بشر بوده و توسط ایشان مورد بهره‌برداری قرار می‌گرفته است. از آن زمان که انسان پا به عرصه حیات گذاشته است، به علت روحیه سلطه‌جویی توانسته است تعادل حاکم بر طبیعت را در جهت تأمین نیازها و و منابع خود به هم بزند (رحمانی، ۱۹۹۴). با گذشت زمان با افزایش روز افزون جمعیت، میزان فشار بهره‌برداری از منابع طبیعی به خصوص مرتع نیز افزایش یافته و شدت تخریب روز به روز بیشتر می‌شود تا جایی که طبیعتی سرسبز رو به زوال و انهدام گذاشته است. به‌طوری‌که چنان‌چه سریعاً اقداماتی نسبت به بهبود و حفاظت مراتع صورت نگیرد، این امر در وضع اقتصادی دامداران و در نتیجه اقتصاد کشور اختلال ایجاد خواهد کرد و مشکلات شدیدتری در زمینه حفاظت آب و خاک و پر شدن سدهای کشور به وجود خواهد آورد (اسماعیلی وردنجانی، ۲۰۰۳).

در زمینه با شناسایی عوامل مؤثر بر تخریب منابع طبیعی تا کنون پژوهش‌های و تحقیقات زیادی توسط پژوهشگران مختلف انجام شده است که هر کدام از آنها نتایج تقریباً متفاوتی داشته است که به بررسی بعضی از این منابع پرداخته می‌شود.

معین الدین (۱۹۹۳) در مقاله‌ای تحت عنوان "سیری اجمالی بر مدیریت مراتع کشور"، افزایش جمعیت، کاهش سطح مرتع، تعداد زیاد دام، عدم رعایت تناسب بین تعداد دام و تولید، استفاده از بوته‌های مرتعی به‌عنوان سوخت و همچنین استفاده از ماشین‌آلات مانند تراکتور برای تبدیل مراتع، همگی را از عوامل شدت یافتن تخریب مراتع دانسته است. حیدر مهرابی (۲۰۰۴) عواملی نظیر افزایش جمعیت، عدم تعادل دام و مرتع، ضعف قوانین در حفاظت از عرصه‌های منابع طبیعی، عدم مدیریت چرا، تبدیل مراتع به اراضی زراعی، بهره‌برداری غیر اصولی از محصولات فرعی، اکتشافات غیراصولی از معادن را در تخریب و انهدام مراتع استان همدان اشاره کرده است. قائمی (۲۰۰۵) نیز در نتایج تحقیق خود نشان داد که در اثر عملیات پخش سیلاب به عنوان یک عمل اصلاحی در درصد پوشش تاجی، تراکم، زادآوری و تجدید حیات و مقدار علوفه تأثیر داشته و به دنبال آن باعث بهبود وضعیت و گرایش مرتع شده است. قائمی (۲۰۰۱) در مقاله‌ای دیگر که عوامل تخریب در مراتع را شناسایی کرده است، متغیرهای عدم مدیریت صحیح (زیادی تعداد دام، چرای زودرس و شخم) و انگیزه اقتصادی بهره‌برداران (عدم ایجاد اشتغال در دیگر بخش‌های اقتصادی، وجود مشکلات مالکیت و غیره) را در تخریب مراتع استان آذربایجان غربی تأثیرگذار دانسته است. انصاری و همکاران (۲۰۰۸) عوامل اجتماعی و اقتصادی مؤثر در تخریب منابع طبیعی به سه دسته تقسیم کردند که از آن جمله به دام و دامداری (افزایش تعداد دام و دامدار و چرای بی‌رویه (چرای زودرس، چرای طولانی و چرای شدید یا خارج از ظرفیت)، قطع و برداشت و تغییر کاربری‌ها و طرح‌ها اشاره کرده‌اند. قیطوری و همکاران (۲۰۰۷) در تحقیقی با عنوان "عوامل مؤثر در تخریب مراتع استان کرمانشاه" تقریباً سی عامل فنی تخریب مرتع را در پنج گروه اولویت‌بندی کردند که بعد از جمع‌بندی نظرات کارشناسان و بهره‌برداران عواملی نظیر تبدیل کاربری منابع طبیعی، افزایش تعداد دام و چرای زودرس به ترتیب بیشترین و عواملی نظیر نزاع و دعوی قومی و طرح مرتعداری کمترین سهم را در تخریب مراتع ایفا می‌کنند. بدرقه (۲۰۰۰) فعالیت‌های ترویجی در منابع طبیعی را یکی از مهم‌ترین راهکارهای جلوگیری از تخریب و انهدام مراتع و بهره‌برداری بی‌رویه و افزایش جمعیت را از جمله پارامترهای تخریب مرتع ذکر کرده است. ابراهیم‌پور (۲۰۰۰) عواملی نظیر قطع بی‌رویه درختان، تبدیل زمین‌های مرتعی به

زراعی کم بازده، چرای بی‌رویه دام، استخراج جنون‌آمیز از منابع طبیعی، تهیه هیزم و مواد سوختنی، چرای نابهنگام و ظهور روستاهای نوبنیاد در کمرشکن کوه‌ها در شیب‌های تند را از جمله عوامل تخریب مرتع اعلام می‌دارد. انصاری و سید اخلاقی (۲۰۰۹) در پژوهشی عوامل مؤثر در تخریب منابع طبیعی را از دو دیدگاه بهره‌برداران و کارشناسان منابع طبیعی بررسی کرده‌اند که این عوامل عبارتند از: تبدیل کاربری به زراعی، بوته‌کشی، آتش‌سوزی، برداشت محصولات فرعی، چرای زودرس، چرای سنگین، چرای طولانی، افزایش تعداد دام، طرح مرتعداری، افزایش تعداد دامدار، رقابت در چرا، مانور نظامی و غیره می‌باشد.

در مورد عوامل مؤثر در وضعیت مراتع مطالعات متعددی علاوه بر موارد بالا صورت پذیرفته است که در جدول ۱ به آن‌ها اشاره شده است. این تحقیقات نشان می‌دهد که عوامل زیادی بر وضعیت مراتع می‌توانند مؤثر باشند و آن را تحت تأثیر قرار دهند که در نظر نگرفتن هر یک از آن‌ها فقدان جامعیت را به همراه خواهد داشت. شناسایی و بررسی عوامل مؤثر در تنزیل مراتع و کاهش شدت عمل و یا از بین بردن کامل این عوامل، قبل پیاده کردن هر گونه برنامه اصلاحی و یا احیاء مراتع لازم و ضروری است چون بدون شناخت آن‌ها هر گونه عملیات اصلاحی با شکست مواجه می‌شود. هدف از انجام این بررسی شناخت دقیق‌تر عوامل مؤثر در تخریب مراتع استان گلستان و همچنین اولویت‌بندی هر کدام از فاکتورها با توجه به شرایط و وضعیت ویژه منطقه است. بنابراین، این تحقیق سعی کرده است پنج دسته عوامل مؤثر در تخریب شامل مدیریتی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی، معیشتی، حقوقی و قانونی و طبیعی را در مراتع بیلاقی و قشلاقی استان گلستان مورد بررسی قرار داده و آن‌ها با یکدیگر مقایسه نماید در نهایت راهکاری مناسب برای جلوگیری از آن‌ها ارائه دهد.

نشریه حفاظت و بهره‌برداری از منابع طبیعی جلد (۱)، شماره (۳) ۱۳۹۱

جدول ۱- نتایج حاصل از مروری بر پیشینه تحقیق

ردیف	عامل تخریب	منبع
عوامل مدیریتی مؤثر بر وضعیت مرتع		
۲	سیستم چرای نامناسب	تابقان فدایی (۱۹۹۶)
۳	بهره‌برداری غیراصولی از محصولات فرعی	حیدر مهربانی (۲۰۰۴)، قیطوری و همکاران (۲۰۰۷)، کردوانی (۲۰۰۵)
۴	بهره‌برداری غیراصولی از معادن	حیدر مهربانی (۲۰۰۴)، قیطوری و همکاران (۲۰۰۶)
۵	چرای زودرس (زودهنگام)	پادیاب و همکاران (۲۰۰۹)، امیرملکی و همکاران (۲۰۰۸)، قائمی (۲۰۰۱)، انصاری و همکاران (۲۰۰۸)، جهان بین (۲۰۰۱)، قیطوری و همکاران (۲۰۰۷)، احمدی (۲۰۰۳)، ابراهیم پور (۲۰۰۰)، اسماعیلی وردنجانی (۲۰۰۳)، کردوانی (۲۰۰۵)
۶	چرای مفرط (شدید)	تابقان فدایی (۱۹۹۶)، امیرملکی و همکاران (۲۰۰۸)، انصاری و همکاران (۲۰۰۸)، جهان بین (۲۰۰۱)، ارزانی و همکاران (۲۰۰۷)، قیطوری و همکاران (۲۰۰۷)، ابراهیم پور (۲۰۰۰)، مصداقی (۲۰۰۳)، اسماعیلی وردنجانی (۲۰۰۳)، خسروشاهی و قوامی (۲۰۰۵)، کردوانی (۲۰۰۵)
۷	عملیات اصلاحی نامناسب در مرتع	امیرملکی و همکاران (۲۰۰۸)، قائمی (۲۰۰۵)
۸	ناکافی بودن آب در مرتع و توزیع نامناسب آن	امیرملکی و همکاران (۲۰۰۸)، مصداقی (۲۰۰۳)، احمدی (۲۰۰۳)، کردوانی (۲۰۰۵)
۹	عدم تعادل بین مرتع و دامدار (یا افزایش دامدار)	امیرملکی و همکاران (۲۰۰۸)، قیطوری و همکاران (۲۰۰۷)، خسروشاهی و قوامی (۲۰۰۵)
۱۰	طولانی بودن چرا (خروج دیر هنگام)	امیرملکی و همکاران (۲۰۰۸)، انصاری و همکاران (۲۰۰۸)، قیطوری و همکاران (۲۰۰۷)
۱۱	آتش سوزی عمدی در مرتع	قیطوری و همکاران (۲۰۰۶)، رحیم پور (۱۹۹۷)
۱۲	سوء مدیریت حاکم بر منابع طبیعی	قیطوری و همکاران (۲۰۰۷)
۱۳	پراکنش نامناسب دام در سطح مرتع	مصداقی (۲۰۰۳)
۱۴	ترکیب نامناسب گله	احمدی (۲۰۰۳)
۱۵	تهیه آذوقه برای دام	کردوانی (۲۰۰۵)
عوامل معیشتی مؤثر بر وضعیت مرتع		
۱	تعداد زیاد دام	معین الدین (۱۹۹۳)، امیرملکی و همکاران (۲۰۰۸)، قائمی (۲۰۰۱)، انصاری و همکاران (۲۰۰۸)، بیات موحد (۲۰۰۱)، قیطوری و همکاران (۲۰۰۷)، احمدی (۲۰۰۳)، خسروشاهی و قوامی (۲۰۰۵)
۲	بوته کنی جهت سوخت و تأمین انرژی	معین الدین (۱۹۹۳)، رضوی (۲۰۰۱)، قیطوری و همکاران (۲۰۰۷)

محمد رضا شهرکی و حسین بارانی

	احمدی (۲۰۰۳)، ابراهیم پور (۲۰۰۰)، اسماعیلی وردنجانی (۲۰۰۳)، رحیم پور (۱۹۹۷)، کردوانی (۲۰۰۵)	حرارتی
۳	معین الدین (۱۹۹۳)، حیدر مهرابی (۲۰۰۴)، قائمی (۲۰۰۱)، انصاری و همکاران (۲۰۰۸)، جهان بین (۲۰۰۱)، رضوی (۲۰۰۱)، ارزانی و همکاران (۲۰۰۷)، قیطوری و همکاران (۲۰۰۷)، ابراهیم پور (۲۰۰۰)، اسماعیلی وردنجانی (۲۰۰۳)، کردوانی (۲۰۰۵)	شخم و تبدیل کاربری مرتع به زمین های زراعی
عوامل اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی مؤثر بر وضعیت مرتع		
۱	معین الدین (۱۹۹۳)، حیدر مهرابی (۲۰۰۴)، امیرملکی و همکاران (۲۰۰۸)، بدرقه (۲۰۰۰)	افزایش جمعیت کل
۲	قیطوری و همکاران (۲۰۰۷)	فقر فرهنگی
۳	قیطوری و همکاران (۲۰۰۷)، بدرقه (۲۰۰۰)	پایین بودن فعالیت های آموزشی و ترویجی
۴	قیطوری و همکاران (۲۰۰۷)، ناصری و همکاران (۲۰۰۸)	نزاع و دعوای قومی بین بهره برداران
۵	قائمی (۲۰۰۱)	عدم سرمایه گذاری و انگیزه اقتصادی بهره برداران
۶	قیطوری و همکاران (۲۰۰۷)، افصح و کیلی (۲۰۰۱)	فقر مالی و کاهش درآمد
عوامل حقوقی و قانونی مؤثر بر وضعیت مرتع		
۱	حیدر مهرابی (۲۰۰۴)	ضعف قوانین در حفاظت از منابع طبیعی
۲	قیطوری و همکاران (۲۰۰۷)، قائمی (۲۰۰۱)	نامشخص بودن وضعیت مالکیت مراتع
۳	قیطوری و همکاران (۲۰۰۷)	روند طولانی رسیدگی به جرائم متخلفان
۴	قیطوری و همکاران (۲۰۰۷)	انجام مانورهای نظامی
عوامل طبیعی مؤثر بر وضعیت مرتع		
۱	علیزاده و مهدوی (۲۰۰۴)، قیطوری و همکاران (۲۰۰۷)، مصداقی (۲۰۰۳)، رحمانی (۱۹۹۴)، کردوانی (۲۰۰۵)	میزان و توزیع نامناسب بارندگی
۲	رضوی (۲۰۰۱)، قیطوری و همکاران (۲۰۰۷)، رحیم پور (۱۹۹۷)	خشکسالی
۳	پادیاب و همکاران (۲۰۰۹)	وجود حشرات و آفات مرتعی
۴	رحیم پور (۱۹۹۷)	بارش برف سنگین و تگرگ
۵	رحیم پور (۱۹۹۷)، رحمانی (۱۹۹۴)	وزش بادهای شدید
۶	قیطوری و همکاران (۲۰۰۷)، رحیم پور (۱۹۹۷)، رحمانی (۱۹۹۴)	سیل و رگبارهای شدید

مواد و روش‌ها

این پژوهش از نوع توصیفی-پیمایشی بوده که در استان گلستان به انجام رسیده است. پژوهش حاضر از لحاظ روش‌های آماری از نوع تحلیل چند متغیره است که از تکنیک‌های هم وابسته محسوب می‌شود. جامعه آماری این تحقیق را کارشناسان مرتعداری در استان گلستان تشکیل داده‌اند که ۶۰ نفر از آن‌ها به طور تصادفی انتخاب گردیدند. ابزار اصلی برای جمع‌آوری داده‌ها، پرسشنامه می‌باشد. که برای اندازه‌گیری متغیرهای تأثیرگذار بر تخریب مراتع، ۱۸ پرسش با طیف پنج گزینه‌ای لیکرت از خیلی کم تا خیلی زیاد پرسیده شد. روایی محتوایی پرسشنامه با استفاده از نظرات متخصصان پس از اصلاح و بازنگری به دست آمد. پایایی متغیرهای مؤثر بر تخریب مراتع با انجام پیش آزمون با ۲۰ نفر از کارشناسان منابع طبیعی، بر اساس ضریب آلفای کرونباخ $0/859$ درصد گردید که نشان‌دهنده اعتبار بالای پرسشنامه تحقیق است. تجزیه و تحلیل داده‌ها به صورت توصیفی و با استفاده از نرم‌افزار SPSS انجام گرفت. به این منظور در بخش توصیفی از آماره‌های توصیفی میانگین، انحراف معیار و ضریب تغییرات استفاده گردید.

نتایج

به منظور تعیین متغیرهای تأثیرگذار بر وضعیت مراتع استان گلستان، فاکتورهایی بر حسب طیف پنج گزینه‌ای لیکرت پرسیده شده است. با توجه به میانگین نمره به دست آمده از گویه‌های متفاوت بررسی شده در مراتع بیلاقی (۳/۵۵) و مراتع قشلاقی (۳/۴۹) و با توجه به ارزش‌گذاری طیف لیکرت (از ۱ تا ۵) می‌توان گفت پاسخ‌گویان اثر این فاکتورها را در وضعیت مراتع در حد زیاد می‌دانند. مقادیر میانگین هر دسته از عوامل نشان‌دهنده اثر آن‌ها در وضعیت مرتع است. جهت رتبه‌بندی فاکتورهای مؤثر بر وضعیت مراتع، از ضریب تغییرات استفاده شده است که به مقادیر آن اشاره گردیده است. بر اساس یافته‌های حاصل از تحقیق، ضریب تغییرات کمتر در هر فاکتوری، این مسئله را نشان می‌دهد که کارشناسان به این فاکتور رتبه بالاتری داده و نقش آن را در تخریب منابع طبیعی مؤثرتر دانسته‌اند و بر عکس هر چه مقدار ضریب تغییرات بیشتر باشد نشان از اهمیت کم آن فاکتور در وضعیت مراتع است. شماره مشابه رتبه‌های داده شده به عوامل در دو مراتع قشلاقی و بیلاقی، به وسیله خطی فرضی به یکدیگر وصل شده تا تفاوت دیدگاه کارشناسان در این مراتع مشخص شود. تعدادی از این خطوط از راست به چپ و تعدادی دیگر از چپ به راست است که دارای شیب‌های مختلفی می‌باشند که این

موجب می‌شود تا تعداد خطوط بیشتری یکدیگر را قطع کنند. همچنین برخی فاکتورها از نظر کارشناسان در مراتع قشلاقی رتبه و اهمیت بیشتری در تخریب مراتع داشته‌اند، بنابراین در قسمت‌های بالایی جدول قرار گرفته‌اند. بر عکس این عمل همین عوامل در مراتع ییلاقی دارای اهمیت و رتبه کمتری بوده که موجب شده در قسمت‌های پایینی جدول قرار گیرد. توجه به شیب خطوط نشان می‌دهد که هر چه شیب آن‌ها از راست به چپ و یا از چپ به راست بیشتر باشد، نشان دهنده شدت تفاوت نظر کارشناسان در مراتع قشلاقی و ییلاقی است. اگر شیب خطوط از راست به چپ باشد، نشان دهنده این است که کارشناسان به فاکتور مورد نظر در مراتع قشلاقی رتبه بالاتری داده‌اند و نقش آن را مؤثرتر دانسته‌اند. در مقابل اگر شیب خطوط از چپ به راست باشد بیانگر آن است که کارشناسان به فاکتور مربوطه در مراتع قشلاقی رتبه پایین‌تری داده‌اند. به عبارت دیگر فاکتور مورد نظر در مراتع ییلاقی رتبه بالاتری گرفته است و این نشان از اهمیت بالای آن در تخریب مراتع ییلاقی است.

عوامل مدیریتی: با توجه به نظرات پاسخگویان، در بین عوامل مدیریتی، چرای مفرط (شدید)، خروج دیر هنگام دام (چرای طولانی) و ناکافی بودن آب در مرتع و توزیع نامناسب آن به ترتیب با ضریب تغییرات ۰/۰۸، ۰/۱۳ و ۰/۱۵ بیشترین تأثیر را در تخریب مراتع قشلاقی داشته‌اند، و بر عکس فاکتورهایی نظیر عدم تعادل بین مرتع و دامدار، سوء مدیریت حاکم بر منابع طبیعی و آتش‌سوزی عمدی در مرتع با ضریب تغییرات ۰/۵۸، ۰/۶۱ و ۰/۶۳ نسبت به دیگر فاکتورها به ترتیب کمترین رتبه را در تخریب مراتع داشته‌اند. به همین ترتیب در مراتع ییلاقی چرای زودرس (زود هنگام)، پراکنش نامناسب دام در سطح مرتع و خروج دیر هنگام دام از مرتع به‌عنوان بیشترین و بهره‌برداری غیر اصولی از محصولات فرعی، ناکافی بودن آب در مرتع و توزیع نامناسب آن و آتش‌سوزی عمدی در مرتع به‌عنوان کمترین فاکتورهای تأثیرگذار در تخریب مراتع از طرف کارشناسان بیان شده‌اند (جدول ۲). همان‌طور که جدول ۲ نشان می‌دهد چرای مفرط در مراتع قشلاقی و چرای زودرس در مراتع ییلاقی به‌عنوان مهم‌ترین فاکتورهای تأثیرگذار در وضعیت مراتع است. همچنین ناکافی بودن آب و توزیع نامناسب آن در مراتع قشلاقی به‌عنوان مهم‌ترین فاکتورها در وضعیت مراتع تأثیر داشته است در صورتی همین فاکتور تقریباً نقش کمتری نسبت به دیگر فاکتورها در مراتع ییلاقی داشته است. یافته حاصل بیانگر این موضوع است که کارشناسان منابع طبیعی آتش‌سوزی را چه در مراتع قشلاقی و چه در مراتع ییلاقی به‌عنوان کمترین عامل مؤثره در تخریب مراتع از عوامل مدیریتی دانسته‌اند. چرای طولانی به وسیله دام نیز، هم در وضعیت مراتع قشلاقی و هم در وضعیت مراتع ییلاقی نقش زیادی داشته است.

جدول ۲- توزیع فراوانی متغیرهای مدیریتی تأثیرگذار در وضعیت مراتع (بیلاقی/قشلاقی) استان گلستان

مراتع بیلاقی		روابط	مراتع قشلاقی		فاکتور مورد نظر	عوامل
ضریب تغییرات	رتبه		رتبه	ضریب تغییرات		
۰/۴۸	۱۱		۸	۰/۳۸	بهره برداری غیر اصولی از محصولات فرعی	مدیریتی
۰/۳۵	۹		۱۰	۰/۵۶	بهره برداری غیر اصولی از معادن	
۰/۱	۱		۷	۰/۳	چرای زودرس	
۰/۱۶	۴		۱	۰/۰۸	چرای مفراط	
۰/۱۹	۵		۵	۰/۲۲	عملیات اصلاحی نامناسب	
۰/۴۹	۱۲		۳	۰/۱۵	ناکافی بودن آب در مرتع و توزیع نامناسب آن	
۰/۲	۶		۱۱	۰/۵۸	عدم تعادل بین مرتع و دامدار	
۰/۱۱	۲		۲	۰/۱۳	خروج دیر هنگام	
۰/۵	۱۳		۱۳	۰/۶۳	آتش سوزی عمدی در مرتع	
۰/۲۱	۷		۱۲	۰/۶۱	سوء مدیریت حاکم بر منابع طبیعی	
۰/۱۴	۳		۴	۰/۱۹	پراکنش نامناسب دام در مرتع	
۰/۴	۱۰		۹	۰/۴۲	ترکیب نامناسب گله	
۰/۳۲	۸		۶	۰/۲۳	تهیه آذوقه دام	

عوامل معیشتی: نتایج حاصل از نظرات پاسخگویان نشان می‌دهد که شخم و تبدیل کاربری مرتع به زمین‌های زراعی در مراتع قشلاقی و تعداد زیاد دام در مراتع بیلاقی نقش بیشتری در تخریب مراتع داشته‌اند. به عبارت دیگر این پارامترها از اولویت بیشتری نسبت به سایر موارد در مراتع قشلاقی و بیلاقی دارا می‌باشند. همان‌طور که جدول ۳ نشان می‌دهد شخم و تبدیل کاربری مرتع به زمین‌های زراعی، تعداد زیاد دام، فقر مالی و کاهش درآمد و بوته‌کنی جهت سوخت و تأمین انرژی حرارتی، به ترتیب با ضریب تغییرات ۰/۱، ۰/۱۱، ۰/۱۶ و ۰/۲۷ در مراتع قشلاقی و تعداد زیاد دام، شخم و تبدیل کاربری مرتع به زمین‌های زراعی، بوته‌کنی جهت سوخت و تأمین انرژی حرارتی و فقر مالی و کاهش درآمد به ترتیب با ضریب تغییرات ۰/۱۱، ۰/۱۹، ۰/۲۶ و ۰/۳۱ در مراتع بیلاقی اولویت‌بندی شده‌اند. یافته حاصل بیانگر این است که تعداد زیاد دام و تغییر کاربری مراتع نقش خیلی مهمی هم در مراتع قشلاقی و هم در مراتع بیلاقی دارد.

جدول ۳- توزیع فراوانی متغیرهای معیشتی تأثیرگذار در وضعیت مراتع (بیلاقی/قشلاقی) استان گلستان

مراتع بیلاقی		روابط	مراتع قشلاقی		فاکتور مورد نظر	عوامل
ضریب تغییرات	رتبه		رتبه	ضریب تغییرات		
۰/۱۱	۱		۲	۰/۱۱	تعداد زیاد دام	معیشتی
۰/۲۶	۳		۴	۰/۲۷	بوته کنی	
۰/۳۱	۴		۳	۰/۱۶	کاهش درآمد	
۰/۱۹	۲		۱	۰/۱	تبدیل کاربری مرتع	

عوامل اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی: با توجه به نظرات پاسخگویان در مورد درجه اولویت عوامل اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی مؤثر در تخریب مراتع، فاکتورهای فقر فرهنگی، پایین بودن فعالیت‌های آموزشی و ترویجی، عدم سرمایه‌گذاری و انگیزه اقتصادی بهره‌برداران و نزاع و دعوای قومی بین بهره‌برداران به ترتیب و به صورت همسان هم در مراتع قشلاقی و هم در مراتع بیلاقی اولویت‌بندی شده‌اند. با این تفاوت که میزان ضریب تغییرات به دست آمده برای فاکتورها در دو مرتع قشلاقی و بیلاقی متفاوت است. به طوری که فقر فرهنگی و نزاع و دعوای قومی بین بهره‌برداران در مراتع بیلاقی با ضریب تغییرات ۰/۱۱ و ۰/۳۳ از اهمیت بیشتری نسبت به مراتع قشلاقی با ضریب تغییرات ۰/۱۳ و ۰/۳۷ برخوردار است. در مقابل نقش پایین بودن فعالیت‌های آموزشی و ترویجی و عدم سرمایه‌گذاری و انگیزه اقتصادی بهره‌برداران در مراتع قشلاقی پررنگ‌تر از مراتع بیلاقی است (جدول ۴).

عوامل حقوقی و قانونی: همان‌طور که جدول ۵ نشان می‌دهد کارشناسان منابع طبیعی عوامل حقوقی و قانونی را به صورت، روند طولانی رسیدگی به جرایم متخلفان، ضعف قوانین در حفاظت از منابع طبیعی، نامشخص بودن وضعیت مالکیت مراتع و انجام مانورهای نظامی به شکل همسان و مشابه هم در مراتع قشلاقی و هم در مراتع بیلاقی اولویت‌بندی کرده‌اند. به عبارت دیگر می‌توان بیان کرد که نظرات پاسخگویان در رابطه با عوامل حقوقی و قانونی در مراتع یکسان بوده است. همان‌طور که در بحث عوامل اجتماعی و اقتصادی بیان شد، با توجه به اولویت‌بندی یکسان، درجه اهمیت آن‌ها با ضریب تغییرات به دست آمده متفاوت است. به طوری که یک فاکتور ممکن است در مراتع بیلاقی با توجه به ضریب تغییرات به دست آمده از اهمیت بیشتری برخوردار باشد.

نشریه حفاظت و بهره‌برداری از منابع طبیعی جلد (۱)، شماره (۳) ۱۳۹۱

جدول ۴- توزیع فراوانی متغیرهای اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی تأثیرگذار در وضعیت مراتع (بیلاقی/قشلاقی) استان گلستان

عوامل	فاکتور مورد نظر	مراتع قشلاقی		روابط	مراتع بیلاقی	
		رتبه	ضریب تغییرات		رتبه	ضریب تغییرات
اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی	فقر فرهنگی	۱	۰/۱۳	←→	۱	۰/۱۱
	پایین بودن فعالیت‌های آموزشی و ترویجی	۲	۰/۲	←→	۲	۰/۲۱
	نزاع و دعوی قومی بین بهره برداران	۴	۰/۳۷	←→	۴	۰/۳۳
	عدم سرمایه‌گذاری و انگیزه اقتصادی بهره برداران	۳	۰/۲۵	←→	۳	۰/۳

جدول ۵- توزیع فراوانی متغیرهای حقوقی و قانونی تأثیرگذار در وضعیت مراتع (بیلاقی/قشلاقی) استان گلستان

عوامل	فاکتور مورد نظر	مراتع قشلاقی		روابط	مراتع بیلاقی	
		رتبه	ضریب تغییرات		رتبه	ضریب تغییرات
حقوقی و قانونی	ضعف قوانین در حفاظت از منابع طبیعی	۲	۰/۱۳	←→	۲	۰/۱
	نامشخص بودن وضعیت مالکیت مراتع	۳	۰/۲۴	←→	۳	۰/۱۹
	روند طولانی رسیدگی به جرائم متخلفان	۱	۰/۰۸	←→	۱	۰/۰۹
	انجام مانورهای نظامی	۴	۰/۴۷	←→	۴	۰/۴۲

عوامل طبیعی: یافته‌های حاصل از پژوهش نشان می‌دهد که خشکسالی در مراتع قشلاقی و بیلاقی در اولویت اول قرار داشته است اما در مراتع بیلاقی از درجه اهمیت بیشتر برخوردار است. همان طور که جدول ۶ نشان می‌دهد، میزان و توزیع نامناسب بارندگی، وجود حشرات و آفات مرتعی و وزش بادهای شدید، به ترتیب پس از فاکتور خشکسالی اولویت بندی شده و درجه اهمیت آن‌ها در مراتع قشلاقی مشخص شده است. به طوری که بارش برف سنگین و تگرگ با بیشترین ضریب تغییرات (۰/۳۷)، کمترین تأثیر را در تخریب مراتع قشلاقی استان دارد. در مراتع بیلاقی، پس از فاکتور خشکسالی، بارش برف سنگین و تگرگ بیشترین و وزش بادهای شدید کمترین تأثیر را در وضعیت مراتع بیلاقی داشته است.

جدول ۶- توزیع فراوانی متغیرهای طبیعی تأثیرگذار در وضعیت مراتع (بیلاقی/قشلاقی) استان گلستان

عوامل	فاکتور مورد نظر	مراتع قشلاقی		روابط	مراتع بیلاقی	
		رتبه	ضریب تغییرات		رتبه	ضریب تغییرات
طبیعی	میزان و توزیع نامناسب بارندگی	۲	۰/۲۷		۴	۰/۳۴
	خشکسالی	۱	۰/۱۱		۱	۰/۰۸
	وجود حشرات و آفات مرتعی	۳	۰/۲۹		۳	۰/۳۱
	بارش برف سنگین و تگرگ	۵	۰/۳۷		۲	۰/۲۷
	وزش بادهای شدید	۴	۰/۳۶		۵	۰/۴۲

مقایسه عوامل با یکدیگر: یافته‌های حاصل از این تحقیق نشان می‌دهد، کارشناسان منابع طبیعی عوامل مؤثر در تخریب مراتع در استان گلستان را در ۲۴ رتبه در مراتع قشلاقی و ۲۱ رتبه در مراتع بیلاقی تقسیم بندی کرده‌اند. به طوری که به چرای مفراط دام و روند طولانی رسیدگی به جرائم متخلفان، مشترک بیشترین رتبه را در مراتع قشلاقی داده‌اند. این در حالی است که تغییر کاربری مراتع به زمین‌های زراعی، تعداد زیاد دام و خشکسالی را به ترتیب در رده‌های دوم و سوم قرار داده‌اند. این نشان می‌دهد که چرای مفراط از جانب کارشناسان مهم‌ترین عامل در تخریب مراتع قشلاقی به حساب

آورده شده است. در مقابل به پارامترهایی نظیر عدم تعادل مرتع و دامدار، سوء مدیریت حاکم بر منابع طبیعی و همچنین آتش‌سوزی در مراتع که همگی از دسته عوامل مدیریتی می‌باشند، کمترین امتیاز را داده‌اند و در رتبه‌های آخر قرار گرفته‌اند. همان طور که جدول ۷ نشان می‌دهد، سه رتبه اول عوامل در مراتع قشلاقی به ترتیب از دسته عوامل مدیریتی، حقوقی- قانونی و معیشتی می‌باشند. این موضوع بیانگر این مسئله می‌باشد که عوامل مدیریتی می‌توانند تأثیر بیشتری در وضعیت مراتع موجود داشته باشند. در مراتع بیلاقی نیز کارشناسان به فاکتورهایی نظیر خشکسالی، روند طولانی رسیدگی به جرایم و چرای زودرس که مربوط به عوامل طبیعی، حقوقی- قانونی و مدیریتی می‌باشند، امتیاز بالاتری نسبت به دیگر عوامل داده‌اند. با توجه به یافته به دست آمده، به نظر می‌رسد، عوامل طبیعی از اهمیت بیشتری نسبت به دیگر عوامل از طرف کارشناسان در مراتع بیلاقی برخوردارند. در مراتع بیلاقی نیز سه پارامتر نهایی یعنی ناکافی بودن آب و توزیع نامناسب آن در مراتع، بهره‌برداری غیراصولی از محصولات فرعی و آتش‌سوزی در مراتع، از دسته عوامل مدیریتی می‌باشند. این امر بیانگر این است که عوامل مدیریتی هم در مراتع قشلاقی و هم در مراتع بیلاقی نسبت به دیگر عوامل امتیاز پایین‌تری گرفته است. این موضوع نشان می‌دهد این دسته عوامل مهم بوده و توجه به آنها باعث می‌شود تا وضعیت مراتع به سوی بهبودی لازم گام بردارد.

جدول ۷- توزیع فراوانی کلیه متغیرها تأثیرگذار در وضعیت مراتع (بیلاقی/قشلاقی) استان گلستان

مراتع بیلاقی		روابط	مراتع قشلاقی		فاکتور مورد نظر
رتبه	ضریب تغییرات		رتبه	ضریب تغییرات	
۱۹	۰/۴۸		۱۸	۰/۳۸	بهره‌برداری غیر اصولی از محصولات فرعی
۱۶	۰/۳۵		۲۱	۰/۵۶	بهره‌برداری غیر اصولی از معادن
۳	۰/۱		۱۵	۰/۳	چرای زودرس
۶	۰/۱۶		۱	۰/۰۸	چرای مفراط
۷	۰/۱۹		۹	۰/۲۲	عملیات اصلاحی نامناسب
۲۰	۰/۴۹		۵	۰/۱۵	ناکافی بودن آب در مرتع و توزیع نامناسب آن
۸	۰/۲		۲۲	۰/۵۸	عدم تعادل بین مرتع و دامدار
۴	۰/۱۱		۴	۰/۱۳	خروج دیر هنگام
۲۱	۰/۵		۲۴	۰/۶۳	آتش سوزی عمدی در مرتع
۹	۰/۲۱		۲۳	۰/۶۱	سوء مدیریت حاکم بر منابع طبیعی
۵	۰/۱۴		۷	۰/۱۹	پراکنش نامناسب دام در مرتع
۱۷	۰/۴		۱۹	۰/۴۲	ترکیب نامناسب گله
۱۳	۰/۳۲		۱۰	۰/۲۳	تهیه آذوقه دام
۴	۰/۱۱		۳	۰/۱۱	تعداد زیاد دام
۱۰	۰/۲۶		۱۳	۰/۲۷	بوته کنی
۱۲	۰/۳۱		۶	۰/۱۶	کاهش درآمد
۷	۰/۱۹		۲	۰/۱	تبدیل کاربری مرتع
۴	۰/۱۱		۴	۰/۱۳	فقر فرهنگی
۹	۰/۲۱		۸	۰/۲	پایین بودن فعالیت‌های آموزشی و ترویجی
۱۴	۰/۳۳		۱۷	۰/۳۷	نزاع و دعوی قومی بین بهره‌برداران
۱۱	۰/۳		۱۲	۰/۲۵	عدم سرمایه‌گذاری و انگیزه اقتصادی بهره‌برداران
۳	۰/۱		۴	۰/۱۳	ضعف قوانین در حفاظت از منابع طبیعی
۷	۰/۱۹		۱۱	۰/۲۴	نامشخص بودن وضعیت مالکیت مراتع
۲	۰/۰۹		۱	۰/۰۸	روند طولانی رسیدگی به جرائم متخلفان
۱۸	۰/۴۲		۲۰	۰/۴۷	انجام مانورهای نظامی
۱۵	۰/۳۴		۱۳	۰/۲۷	میزان و توزیع نامناسب بارندگی
۱	۰/۰۸		۳	۰/۱۱	خشکسالی
۱۲	۰/۳۱		۱۴	۰/۲۹	وجود حشرات و آفات مرتعی
۱۰	۰/۲۷		۱۷	۰/۳۷	بارش برف سنگین و تگرگ
۱۸	۰/۴۲		۱۶	۰/۳۶	وزش بادهای شدید

بحث و نتیجه‌گیری

منابع طبیعی به‌عنوان بستر اصلی حیات موجودات زنده به ویژه انسان، از اهمیت بسیار زیادی برخوردار است و از مهم‌ترین عوامل مؤثر در پایداری اقتصادی و اجتماعی جوامع به شمار می‌رود. نقش تعیین‌کننده منابع طبیعی در برنامه‌های اقتصادی و اجتماعی، فراهم کردن شرایط مناسب زیست محیطی و جلوگیری از بروز تغییرات اساسی در زیست‌بوم‌های مختلف است. لذا حفظ و بهره‌برداری صحیح و مناسب از این عرصه‌ها باید از اهمیت بیشتری در بین کارگزاران و برنامه‌ریزان عرصه‌های منابع طبیعی باشد. با توجه به این که بهره‌برداران از استفاده‌کنندگان اصلی عرصه‌های منابع طبیعی به‌خصوص مراتع در طول سالیان درازی هستند، لذا آن را متعلق به خود دانسته و در کنار تأمین نیازهای روزمره و همچنین نیازهای دیگر باعث شده تا هر طور که می‌خواهند و تشخیص می‌دهند از آن‌ها استفاده کنند. این عمل باعث می‌شود تا ما امروزه شاهد آسیب‌ها و تخریب در عرصه‌های منابع طبیعی به ویژه مراتع باشیم. از طرفی دیگر دولت و اداره کل منابع طبیعی این عرصه‌ها را جزو انفال و اموال ملی دانسته و معتقد است که نگهداری و مدیریت این عرصه‌ها بر عهده آن است. با توجه به موارد فوق الذکر نکته قابل توجه این است که کارشناسان به دلیل تجربه چندین ساله و همچنین ارتباط بیشتر با عرصه‌های منابع طبیعی (مرتع) استان یا محل خدمت خود و ارجح دانستن منافع عام بر منافع خاص، دیدگاه‌هایشان به واقعیت نزدیک‌تر است. با توجه به نتایج حاصله از تحقیق، چند نکته مورد بحث قرار می‌گیرد:

همان‌طور که قبلاً هم اشاره گردید در اغلب موارد به دلیل شرایط آب و هوایی و همچنین نوع بهره‌برداری در مراتع بیلاقی و مراتع قشلاقی، بین اولویت قرار گرفتن فاکتوری یا عاملی نسبت به فاکتور یا عامل دیگر تفاوت وجود دارد. با توجه به نتایج به دست آمده از تحقیق، عوامل معیشتی با بیشترین میانگین (۴/۱۴) تأثیر زیادتری بر روی وضعیت (تخریب) مراتع قشلاقی داشته‌اند به طوری که عوامل مدیریتی (۳/۵۷)، اجتماعی و اقتصادی (۳/۵۶)، حقوقی و قانونی (۳/۴۳) و عوامل طبیعی (۳/۰۷) به ترتیب پس از عوامل معیشتی بیشترین تأثیر را در تخریب مراتع قشلاقی دارند. به طوری که تبدیل کاربری مراتع به اراضی زراعی، چرای مفرط دام در مراتع، فقر فرهنگی، روند طولانی رسیدگی به جرائم و خشکسالی به ترتیب از اولویت‌های برتر (اول) و همچنین بوته‌کشی و تهیه سوخت، آتش‌سوزی در مراتع، عدم سرمایه‌گذاری، انجام مانورهای نظامی و بارش برف و تگرگ به ترتیب به عنوان آخرین اولویت‌های عوامل معیشتی، مدیریتی، اجتماعی - اقتصادی، حقوقی - قانونی و طبیعی در

مراتع قشلاقی معرفی شده‌اند. در مقابل، در مراتع ییلاقی عوامل مدیریتی با میانگین ۳/۸۴ بیشترین و عوامل طبیعی با میانگین ۳/۲۵ کمترین نقش را در تخریب مراتع داشته‌اند. به طوری که چرای زودرس و آتش‌سوزی در مراتع از عوامل مدیریتی، فقر فرهنگی و نزاع قومی بین بهره‌برداران از عوامل اجتماعی-اقتصادی، روند طولانی رسیدگی به جرائم از عوامل حقوقی-قانونی، تعداد زیاد دام و کاهش درآمد از عوامل معیشتی، خشکسالی و بارش برف سنگین از عوامل طبیعی، به ترتیب بیشترین و کمترین اولویت را در دسته عوامل مختلف داشته‌اند. یافته حاصل از مقایسه کلیه پارامترها با یکدیگر نشان می‌دهد که چرای مفرط به عنوان مهم‌ترین فاکتور در تخریب مراتع قشلاقی از جانب کارشناسان معرفی و به آن رتبه بالاتری تعلق گرفته است. این بیانگر این موضوع است که عوامل مدیریتی می‌توانند تأثیر نسبتاً بیشتری نسبت دیگر عوامل در وضعیت مراتع حوزه‌های آبخیز استان داشته باشند. در مقابل خشکسالی در مراتع ییلاقی به عنوان یک عامل طبیعی بیشترین رتبه را کسب نموده است. این امر نشان از اهمیت بالای عوامل طبیعی در مراتع ییلاقی است.

اطلاعات استخراج شده از تحقیق نشان می‌دهد که اولویت‌های داده شده به عوامل تأثیرگذار در وضعیت مراتع به وسیله کارشناسان متفاوت می‌باشد اما در برخی از موارد این رتبه‌ها می‌توانند یکسان باشند. به طوری که دلیل این امر می‌تواند اهمیت و جایگاه نظر کارشناسان در رابطه با عوامل باشد. یکسان یا نزدیک بودن رتبه برخی از فاکتورها یعنی تعداد رتبه کمتر، نشان‌دهنده اهمیت بیشتر آن دسته می‌باشد به بیانی دیگر کم بودن تکرار اولویت در هر یک از دسته عوامل، نه آن که نشان از کم اهمیت بودن آن‌هاست بلکه نشان از پراکنش نظرات کارشناسان و تأثیر احتمالی کمتر در وضعیت مراتع می‌باشد.

با توجه به اولویت‌بندی و رتبه‌بندی که کارشناسان برای هر یک از فاکتورها در نظر گرفته‌اند، می‌توان استنباط کرد که کارشناسان منابع طبیعی در سطح استان گلستان نسبت به عوامل مؤثر بر وضعیت مراتع شناخت کافی داشته و پاسخ‌های آن‌ها مناسب بوده است. این نکته تقریباً با نتایج تحقیقات انجام شده همسو می‌باشد. با توجه به جمیع مطالب گفته شده، راه‌حلهایی جهت جلوگیری از تخریب عرصه‌های منابع طبیعی و بهبود آن‌ها، رابطه مناسب بین متولیان اجرایی و بهره‌برداران، مشارکت دادن بهره‌برداران در تصمیم‌گیری‌های منطقه‌ای، واگذاری بیشتر مسئولیت حفظ و استفاده از این عرصه‌ها به بهره‌برداران، حمایت بیشتر از تشکلهایی نظیر تعاونی‌های منابع طبیعی، راهکارهای احیائی و اصلاحی مناسب با منطقه و در نهایت ترویج و آموزش بیشتر بهره‌برداران در استفاده صحیح از مراتع، می‌باشد.

رهیافت‌های ترویجی

- بر اساس نتایج پژوهش حاضر موارد زیر به عنوان رهیافت‌های ترویجی به منظور بهبود وضعیت مراتع پیشنهاد می‌گردد:
- فراهم نمودن شرایط مناسب از سوی سازمان‌های ذیربط جهت تهیه علوفه دستی به منظور کاهش فشار بر عرصه‌های مرتعی.
 - ترویج و توسعه فعالیت‌های اشتغال‌زا مانند پرورش زنبور عسل و ماهی و همچنین بازاریابی مناسب محصولات لبنی در مراتع، جهت ایجاد زمینه اشتغال بهره‌برداران در مرتع.
 - تشویق بهره‌برداران به شرکت در فعالیت‌ها و دوره‌های آموزشی - ترویجی مناسب.
 - فراهم نمودن شرایط مناسب برای در دسترس قرار دادن منابع آبی مناسب جهت شرب دام در مناطقی که با مشکل کم آبی مواجه‌اند.
 - تمهیداتی در نظر گرفته شود تا بتوان میزان تخلفات در مراتع را به حداقل رساند و یا روند رسیدگی به جرائم متخلفان را در کوتاه‌ترین زمان ممکن به انجام رساند.

منابع

1. Ahmadi, A. 2003. Investigation of effect of management method on save or degradation rangeland at Shorik and hajo at western of Azarbaiijan province, Iranian journal of range and desert research, 4(10): 471-489.
2. Alizadeh, A., and Mahdavi, F. 2004. The effect of rainfall fluctuation on carry capacity and condition on arid rangelands (case study: Sistan- Balouchestan and Yazd Province), Journal of Forest and Rangeland, 63: 58-67.
3. Amir Maleki, A.R., Kamali, M., and Mohammad Beigi, J. 2008. Effect of rangeland management project performance on production, trend and range condition (case study: Ghazvin province), Journal of forest and rangeland, 79-80: 69-73.
4. Ansari, N., and Seiyed Akhlaghi, S.J. 2009. Comparison of the opinion of rangeland user and expert about factors influencing natural resources degradation in Iran, Rangeland, 3(3): 519- 532.
5. Ansari, N., Seyed Akhlaghi Shal, S., and Ghasemi, M. 2008. Determination of socio-economic factors on natural resources degradation of Iran, Iranian journal of range and desert research, 15(4): 508- 524.
6. Arzani, H., Abedi, M., Shahryari, E., and Ghorbani, M. 2007. Investigation of soil surface indicators and rangeland functional attributes by grazing intensity

- and land cultivation (case study: Orazan Taleghan), Iranian journal of range and desert research, 14(1): 68-79.
7. Badraghe, A. 2000. Investigation of importance of natural resources and the problems of forest and rangelands, Journal of Jihad, 19(234-235): 11-20.
 8. Bayat Movahed, F. 2001. The need to revise the status of pasture, Proceedings of first national conference on livestock and range management research-Semnan, 2: 513-522.
 9. Ebrahim pour, M. 2000. Effective of human`s factors on forest and rangeland degradation at Zagros area, Journal of Jihad, 19(232): 30-35. (In Persian)
 10. Esmaili Verdanjany, N. 2003. Range and range management, Institute of cultural and graphical Shaghayegh Piblication, 160 p.
 11. Ggeitury, M., Ansari N., Sanadgol, A., and Heshmati, M. 2007. The effective factores of destruction in Kermanshah rangelands, Iranian journal of range and desert research, 13(4): 314- 323.
 12. Ghaemi, M.T. 2001. Identification of degraded pastures and to determine the contribution of each of them, Proceedings of the first national conference on livestock and range management research, Semnan, 2: 661-672.
 13. Ghaemi, M.T. 2005. The effect of the flood water spreading on trend, condition and changes of groundwater grassland vegetation of Poldasht in west Azerbaijan, Journal of forest and rangeland, 66: 47-53.
 14. Heidar Mehrabi, A. 2004. Investigation of effective factors that contribution to degradation of rangelands of Hamedan province, Journal of forest and rangeland, 64: 68-78.
 15. Jahan bin, A.M. 2001. Different systems of utilization and its effect on the degradation of rangeland resources Sabalan, Proceedings of the first national conference on livestock and range management research-Semnan, 3:1185-1195.
 16. Kardavani, P. 2005. Rangelands, problems and solutions in Iran, Tehran University publication. 504p.
 17. Kardgar, N. 2009. Recognition of natural resources and watershed, natural resources and watershed Bureau of Golestan province.
 18. Khosru Shahi, M. and Ghavami, Sh. 2005. Warning, Tehran, Pouneh Publication. 155p.
 19. Mesdaghi, M. 2003. Range management in Iran, Mashhad, Emam Reza University publication. 336p.
 20. Moineddin, H. 1993. Over view on rangelands management (range management projects), Journal of forest and rangeland, 17: 39-50.
 21. Padiab, M., Kazemi, E., Shafiei, A. and Shojaii Khozani, F. 2009. Dorema aucheri, the destruction of valuable plant at Zagros ranges (case study: Kohgilouie and Boir Ahmad province), Journal of forest and range, 82-83: 53-59.

22. Rahim Pour, P. 1997. Renewable natural resources (vegetation) and fossil fuels in tribal areas, *Journal of Jihad*, 17(194): 27-33.
23. Rahmani, S. 1994. Economic importance of rangelands and the role of education in the promotional its optimal utilization, proceedings of the first national conference of range and range management of Iran, natural resources faculty, Isfahan University, 139-150.
24. Razavi, M. 2001. Logging the most important social and economic degradation of vegetation in the northern city of Semnan summer pastures, Proceedings of the first national conference on livestock and range management research, Semnan, 3: 1283-1290.
25. Tabghan phadaii, J. 1996. Range management, *Journal of forest and range*, 30: 33-35.

Gorgan University of Agricultural
Sciences and Natural Resources

J. of Conservation and Utilization of Natural Resources, Vol. 1 (3), 2012
<http://ejang.gau.ac.ir>

Examining factors on destruction of Golestan province rangelands

***M.R. Shahraki¹ and H. Barani²**

¹M.Sc graduated student, Department. of rangeland management, Gorgan University of Agricultural Sciences and Natural Resources, ²Associate Professor Department of rangeland management, Gorgan University of Agricultural Sciences and Natural Resources

Received: 2012/06/05; Accepted: 2012/12/26

Abstract

Natural resources, especially rangelands are considered as sustainable development context of environment and ecological phenomena; they play an effective role in rancher's life particularly in domesticated animal feed. On one hand, ignoring terms and rules of exploiting by exploiters and on the other hand lack of expert and protector lead to rangelands destruction. Thus, for purpose of studying and prioritizing effective factors on Golestan province ranges demolition in watersheds, experience and views based on experience of natural resources experts have been considered. Questionnaire associated with interview related to the subject of research have been used for collecting data. Questionnaire validity and reliability were attained respectively by specialists' views and Kronbach alpha coefficient (0.895). Totally 60 questionnaires were filled randomly by experts in province and responses were analyzed by SPSS software after extracting and grouping in Excel. Presented answers for each factor were expressed in variation coefficient way and they were prioritized according to it. Results showed that attributed proportions by experts were different, so the presented priorities were different. In some cases, also, determined grades in both winter- and summer-quarters ranges were considered similar by experts. Totally livelihood and management factors, respectively with the average of 4.14 and 3.84 in winter- and summer-quarters rangelands, from the experts view were known as more effective factors in increasing or decreasing rangelands destruction rather than other factors. Natural factors were introduced as the least effective factor in both winter- and summer-quarters ranges.

Keywords: Rangelands destruction, Prioritization, Natural Resources Experts, Golestan province.

*Corresponding author; Email: rshahraki@yahoo.com